

TIKĖJIMO IR SAŽINĖS LAISVĖ: KONSTITUCINIAI PAGRINDAI IR REALIZAVIMO RIBOS LIETUVOS RESPUBLIKOJE

Saulė Vidrinskaitė *

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedra
Telefonas 271 45 46
Elektroninis paštas savidr@mruni.lt*

Pateikta 2006 m. lapkričio 6 d., parengta spausdinti 2006 m. lapkričio 13 d.

Santrauka. Šiame straipsnyje nagrinėjama viena iš pilietinių asmens teisių – tikėjimo ir sąžinės laisvė. Ši laisvė yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, šios teisės įgyvendinimo ir jos užtikrinimo teisiniai pagrindai numatyti įstatymuose ir šalies tarptautiniuose įsipareigojimuose – pasirašytose ir ratifikuotose tarptautinėse sutartyse. Asmenų lygybės, neribojant asmenų teisių ir neteikiant jiems privilegijų išpažįstamos Religijos pagrindu, užtikrinimas yra svarbus siekiant garantuoti tinkamą žmogaus teisių ir laisvių apsaugą. Tai įgyvendina lygių galimybių kontrolierius, vykdydamas Lygių galimybių įstatymo ir kitų įstatymų nuostatas. Straipsnyje analizuojama šios institucijos veikla ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo veikla, nagrinėjant teisės aktų konstitucingumą tikėjimo ir sąžinės laisvės srityje.

Pagrindinės sąvokos: tikėjimo ir sąžinės laisvė, religijos laisvė, valstybinė religija, religijos mokymas.

TIKĖJIMO IR SAŽINĖS LAISVĖS SAMPRATA

Žmogaus teisė, susijusi su galimybe laisvai išpažinti kurią nors religiją Lietuvos Respublikos teisės aktuose, apibrėžiama nevienodai. Vartojama keletas sąvokų – „tikėjimo ir sąžinės laisvė“, „teisė į tikėjimo laisvę“. Todėl pateikti vieną sąvoką remiantis vien teisės aktais nėra taip paprasta. Vartojame keletą sąvokų, susijusių su asmens teise savo gyvenime remtis tam tikra pasaulėžiūra, turėti pasaulio suvokimą, remiantis daugiau ar mažiau paplitusiomis religinėmis tiesomis. Lietuvių kalboje vartojame du žodžius – „tikėjimas“ ir „religija“, kurie iš esmės yra sinonimai.

Tikėjimas „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ apibūdinamas kaip religijos išpažinimas ir kaip religijos pažiūrų sistema, tikyba [13, p. 844]. O religija – tikėjimas, kad egzistuoja antgamtinės jėgos (Dievas arba dievai, dvasios ir pan.), tikyba [13, p. 653].

Konstitucijos preambulėje, II skirsnyje („Žmogus ir valstybė“), taip pat III, IV ir XIII skirsniuose yra apibrėžtos teisės ir laisvės, kurios turi būti garantuojamos

asmenims, priklausantiems Lietuvos Respublikos jurisdikcijai. Teisė laisvai išpažinti religiją, turėti tikėjimą taip pat įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. Konstitucijos 26 straipsnis nustato, jog minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė yra nevaržoma. Skelbiama, kad kiekvienas žmogus turi teisę laisvai pasirinkti bet kurią religiją arba tikėjimą ir vienas arba su kitais, privačiai ar viešai ją išpažinti, atlikti religines apeigas, praktikuoti tikėjimą ir mokyti jo. Niekas negali kito asmens versti nei būti verčiamas pasirinkti ar išpažinti kurią nors religiją arba tikėjimą. Žmogaus laisvė išpažinti ir skleisti religiją arba tikėjimą negali būti apribota kitaip, kaip tik įstatymu ir tik tada, kai būtina garantuoti visuomenės saugumą, viešąją tvarką, žmonių sveikatą ir dorovę, taip pat kitas asmens pagrindines teises ir laisves. Tėvai ir globėjai nevaržomi rūpinasi vaikų ir globotinių religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus.

Ši laisvė nėra absoliuti. Ji gali būti ribojama įstatymo numatytais pagrindais. Žmogaus įsitikinimais, praktikuojama religija ar tikėjimu negali būti pateisinamas nusikaltimas arba įstatymų nevykdymas (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 27 straipsnio nuostatos). Laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės,

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros docentė.

religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 str. 4 d.).

Išpažįstamas tikėjimas yra vienas iš pagrindų, kurie suvienija žmones ir skiria vienus nuo kitų. Tačiau asmenų lygybę įtvirtinančios konstitucinės nuostatos skelbia, kad žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindų (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 str. 2 d.).

Kiekvienas žmogus Lietuvos Respublikoje turi teisę laisvai pasirinkti bet kurią religiją arba tikėjimą, taip pat pakeisti savo pasirinkimą ir vienas arba su kitais, privačiai ar viešai jį išpažinti, atlikti religines apeigas, praktikuoti tikėjimą ir mokyti jo. Niekas negali kito asmens versti nei būti verčiamas pasirinkti ar išpažinti kurią nors religiją arba tikėjimą. Tėvai ir globėjai turi turėti galimybę nevaržomi rūpintis vaikų ir globotinių religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus. Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių bei bendrijų įstatymas nustato religinių, bendruomenių bei bendrijų ir Lietuvos valstybės teisinius santykius, įgyvendina Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, kituose įstatymuose ir tarptautiniuose dokumentuose bei susitarimuose įtvirtintą žmogaus teisę į tikėjimo laisvę. Įstatymo 2 straipsnis įtvirtina teisę į tikėjimo laisvę. Tikintieji turi teisę laisvai jungtis į religines bendruomenes, bendrijas ir kurti religines organizacijas. Ši teisė yra susijusi su asmens asociacijos laisve.

Kiekvienas asmuo dėl savo religinių įsitikinimų vietoj privalomos karinės tarnybos gali pasirinkti alternatyvią (darbo) tarnybą. Šiuo metu alternatyvią krašto apsaugos tarnybą reglamentuoja Karo prievolės įstatymas. Pagal šį įstatymą alternatyvioji krašto apsaugos tarnyba – būtinajai karo tarnybai alternatyvi privalomoji krašto apsaugos pagalbinė tarnyba tiems, kurie dėl religinių ar pacifistinių įsitikinimų negali tarnauti su ginklu rankose. Šią tarnybą atlieka asmenys, kurie raštu pareiškia, kad dėl religinių ar pacifistinių įsitikinimų negali tarnauti su ginklu rankose ir nori atlikti alternatyvią krašto apsaugos tarnybą. Tuomet asmenys yra atleidžiami nuo karo prievolės. Įstatymo nustatytais pagrindais alternatyvioji krašto apsaugos tarnyba, kaip ir būtinoji karo tarnyba, gali būti atidėta. Naujokų šaukimo komisija priima šauktinių, dėl religinių ar pacifistinių įsitikinimų negalinčių tarnauti su ginklu rankose, prašymus atlikti alternatyvią krašto apsaugos tarnybą ir nusprendžia dėl jų paskyrimo į šią tarnybą. Atlikę alternatyvią krašto apsaugos tarnybą – per 10 dienų nuo tarnybos baigimo dienos – Lietuvos Respublikos piliečiai (vyrai) privalo įsirašyti į karinę įskaitą. Į alternatyvią krašto apsaugos tarnybą šaukiami piliečiai nuo 19 iki 27 metų. Alternatyvioji krašto apsaugos tarnyba trunka 18 mėnesių, o būtinoji karo tarnyba – 12 mėnesių. Alternatyvią krašto apsaugos tarnybą pageidaujantys atlikti karo prievolinkai raštu kreipiasi pagal gyvenamąją vietą į naujokų šaukimo komisiją. Nuo alternatyviosios krašto apsaugos tarnybos atleidžiami Lietuvos Respublikos piliečiai, dėl sveikatos būklės netinkami būtinajai karo tarnybai. Alternatyvią krašto apsaugos

tarnybą piliečiai atlieka Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemoje. Jie prilyginami eiliniam kariui ir skiriami tarnauti į pareigas, nereikalaujančias naudoti prievartos ir ginklo. Piliečiams, atliekantiems alternatyvią krašto apsaugos tarnybą, taikomi krašto apsaugos tarnybos ir drausmės statutai. Vyriausybės sprendimu alternatyvioji krašto apsaugos tarnyba, kaip civilinio pobūdžio visuomenei naudingas darbas, gali būti atliekama kitose valstybės institucijose. Šiuo atveju jos atlikimo tvarką ir prievolinkų materialinį aprūpinimą nustato Vyriausybė.

Konstitucijos 26 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta viena iš pamatinių žmogaus laisvių: minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė yra nevaržoma. Ši laisvė užtikrina galimybę įvairių pažiūrų žmonėms gyventi atviroje, teisingoje ir darnioje pilietinėje visuomenėje. Ši laisvė – ne tik savaiminė demokratijos vertybė, bet ir svarbi garantija, kad bus visavertiškai įgyvendinamos kitos žmogaus konstitucinės teisės ir laisvės.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, sistemiškai interpretuodamas Konstitucijos 26 straipsnio nuostatas, yra pažymėjęs (2000 m. birželio 13 d. nutarimas), kad minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė neatsiejama nuo kitų Konstitucijoje įtvirtintų žmogaus teisių ir laisvių: teisės turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti, laisvės ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas (25 str. 1 ir 2 d.), teisės laisvai vienytis į bendrijas ir asociacijas, nebūti verčiamam priklausyti kokiam nors bendrijai ar asociacijai (35 str. 1 ir 2 d.), tėvų teisės auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais (38 str. 6 d.), kultūros, mokslo ir tyrinėjimų bei dėstyimo laisvės (42 str. 1 d.), taip pat kitų Konstitucijoje įtvirtintų žmogaus teisių ir laisvių.

Minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė taip pat neatsiejama nuo Konstitucijoje įtvirtintų principų: asmenų lygybės, privilegijų neteikimo ir nediskriminavimo (29 str. 1 ir 2 d.), bažnytinės santuokos registracijos valstybinio pripažinimo (38 str. 4 d.), valstybinių ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigų pasaulietiško (40 str. 1 d.), tradicinių Lietuvoje bažnyčių bei religinių organizacijų, kitų bažnyčių ir religinių organizacijų, jeigu jos atitinka Konstitucijoje numatytus kriterijus, valstybinio pripažinimo (43 str. 1 d.), tikiškos veiklos laisvės (43 str. 3 d.), bažnyčių bei religinių organizacijų tvarkymosi laisvės (43 str. 4 d.), valstybinės religijos nebuvimo (43 str. 7 d.) bei nuo universalios konstitucinio teisinės valstybės principo ir Konstitucijos preambulėje skelbiamos atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekio, kitų konstitucinių principų.

Konstitucijos 26 straipsnis savo turiniu yra susijęs su Konstitucijos 25 straipsnyje įtvirtinta įsitikinimų bei jų raiškos laisve, su Konstitucijos 27 ir 28 straipsniuose nustatytais bendraisiais naudojimosi asmens teisėmis ir laisvėmis ribojimo kriterijais.

Minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė demokratinėse teisinėse valstybėse pripažįstama pagal turinį kaip platesnės žmogaus laisvės turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti konkretnė išraiška. Įsitikinimai – talpi, įvairialypė konstitucinė sąvoka, apimanti politinius,

ekonominius įsitikinimus, religinius jausmus, kultūrinės nuostatos, etines bei estetines pažiūras ir kt.

Konstitucinis Teismas minėtame nutarime pažymėjo, kad minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė teisinio reguliavimo dalyku tampa tik tuo mastu, kuriuo žmogus veikdamas išreiškia savo mintis arba tikėjimą. Kol jis tik išpažįsta religiją arba tikėjimą, tai yra jo neliečiamo privataus gyvenimo sritis. Šios būsenos negalima niekaip apriboti (Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada). Šiuo požiūriu tikėjimo laisvė – absoliuti žmogaus laisvė. Neginčijama yra ir žmogaus laisvė neatskleisti savo požiūrio į tikėjimo arba netikėjimo dalykus. Būtent šiuo aspektu Konstitucijos 26 straipsnio 2, 3 ir 4 dalyse yra sukonkretinta šio straipsnio 1 dalyje vartojama formuluotė „laisvė yra nevaržoma“. Valstybė turi pareigą užtikrinti, kad niekas nesikėsintų į asmens dvasios dalykus: nevaržytų jo prigimtinės laisvės pasirinkti jam priimtina religiją arba nepasirinkti jokios, pakeisti pasirinktą religiją arba jos atsisakyti. Valstybė negali nustatyti privalomų reikalavimų, kad asmuo nurodytų savo tikėjimą, požiūrį į tikėjimo dalykus. Kita vertus, valstybė turi pareigą užtikrinti, kad pats tikintysis ar netikintysis (vienas arba su kitais) naudotųsi jam garantuota minties, tikėjimo ir sąžinės laisve taip, kad nebūtų pažeistos kitų asmenų teisės ir laisvės: pagal Konstitucijos 28 straipsnį žmogus, įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, privalo laikytis Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų asmenų teisių bei laisvių, o 27 straipsnyje įtvirtinta, kad žmogaus įsitikinimais, praktikuojama religija ar tikėjimu negali būti pateisinamas nusikaltimas ar įstatymų nevykdymas.

LIETUVOS RESPUBLIKOS GYVENTOJAI PAGAL TIKYBĄ

2001 m. gyventojų surašymo lape buvo klausimas „Ar Jūs tikintis?“ Statistikos departamento duomenimis, dauguma surašomųjų asmenų atsakė „taip“ ir nurodė, kokias tikybas save priskiria. Vaikų tikėjimą nurodė tėvai. Kilus tėvų nesutarimui, pirmenybė buvo teikiama motinos tikėjimui. Buvo galimi ir kiti atsakymų variantai: nurodė, kad tiki, bet nepriskyrė savęs nė vienai tikybai; netiki, bet priskyrė save kokiai nors tikybai; pažymėjo – „nenurodė, negali atsakyti“. Tikintiesiems save priskyrė 83,6 proc. gyventojų, atsakė, kad netiki – 8,3 proc., negalėjo atsakyti – 8,1 proc. šalies gyventojų. Tikinčiųjų dalis gerokai didesnė kaime. Didžiuma – 79 proc. – Lietuvos gyventojų priskyrė save Romos katalikams, iš viso – 2,8 mln. Surašymo duomenimis, 12 tikybų išpažino daugiau kaip po 1000 tikinčiųjų, 9 – daugiau kaip po 100 tikinčiųjų. Surašymo metu buvo užregistruota 28 skirtingos tikybos.

Šio surašymo duomenimis, net 93 proc. lenkų, 85 proc. lietuvių, 47 proc. baltarusių ir 13 proc. ukrainiečių save priskyrė Romos katalikų bendruomenei; 52 proc. ukrainiečių, 46 proc. rusų ir 32 proc. baltarusių – stačiatikių (ortodoksų) bendruomenei; 11 proc. rusų – sentikių bendruomenei. Kitoms religinėms bendruomenėms save priskyrė įvairių tautybių gyventojai, tačiau jų dalis nedidelė.

Padėtis iliustruojama duomenimis apie gyventojų tikybas ir didžiausių miestų gyventojai pagal tikybas [16].

Gyventojų tikybos

Tikybos	Gyventojai tūkst.	Proc. nuo bendro gyventojų skaičiaus
Iš viso	3 484,0	100,0
Romos katalikų	2 752,5	79,0
Stačiatikių (ortodoksų)	141,8	4,1
Sentikių	27,1	0,8
Evangelikų liuteronų	19,6	0,6
Evangelikų reformatų	7,1	0,2
Jehovos liudytojų	3,5	0,1
Musulmonų sunitų	2,9	0,1
Visos evangelijos bažnyčios	2,2	0,1
Kitų tikybų	9,8	0,3

Romos katalikų dalis, palyginti su bendru gyventojų skaičiumi apskrityse, svyruoja nuo 90 iki 73 proc. 90 – 85 proc. gyventojų katalikai Alytaus, Marijampolės, Telšių ir Tauragės apskrityse; apie 80 proc. – Panevėžio, Kauno ir Šiaulių apskrityse. Žemiausia katalikų dalis Vilniaus apskrityje – 73 proc. ir Utenos – 76 proc. Stačiatikių (ortodoksų) daugiausia Klaipėdos, Vilniaus ir Utenos apskrityse.

Gyventojų pasiskirstymo pagal tikybas įvairovę iš esmės lemia didžiausių miestų gyventojai. Daugiausia katalikų yra Panevėžyje, Kaune ir Šiauliuose, mažiausia – Klaipėdoje ir Vilniuje. Tai lėmė šių miestų gyventojų tautinė sudėtis. Stačiatikių (ortodoksų) dalis didžiausia Klaipėdos ir Vilniaus miestuose, nes čia didžiausia rusų lyginamoji dalis.

Didžiausių miestų gyventojai pagal tikybas proc.

Tikybos	Miestai				
	Vilnius	Kaunas	Klaipėda	Šiauliai	Panevėžys
Romos katalikų	66,0	76,7	58,5	74,0	79,0
Stačiatikių (ortodoksų)	9,7	2,5	15,5	2,6	1,4
Sentikių	1,2	0,6	1,6	0,4	0,4
Evangelikų liuteronų	0,2	0,3	1,1	0,3	0,1
Evangelikų reformatų	0,2	0,1	0,2	0,1	0,3
Jehovos liudytojų	0,1	0,1	0,2	0,3	0,1
Musulmonų sunitų	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
Visos evangelijos bažnyčios	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
Kitų tikybų	0,6	0,4	0,4	0,3	0,3

VALSTYBINĖS RELIGIJOS KLAUSIMU

Lietuvoje nėra valstybinės religijos. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 43 straipsnį valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas, o kitas bažnyčias ir religines organizacijas – jeigu jos turi atramą visuomenėje ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai. Valstybės pripažintos bažnyčios bei kitos religinės organizacijos turi juridinio asmens teises. Bažnyčios bei religinės organiza-

cijos laisvai skelbia savo mokslą, atlieka savo apeigas, turi maldos namus, labdaros įstaigas ir mokyklas dvasininkams rengti. Bažnyčios bei religinės organizacijos laisvai tvarkosi pagal savus kanonus ir statutus. Bažnyčių bei kitų religinių organizacijų būklė valstybėje nustatoma susitarimu arba įstatymu. Bažnyčių bei religinių organizacijų mokslo skelbimas, kita tikiybinė veikla, taip pat maldos namai negali būti naudojami tam, kas prieštarauja Konstitucijai ir įstatymams.

Lietuvos religinių konfesijų veiklą apibrėžia Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas, priimtas 1995 m. spalio 4 d. Valstybė įstatymiškai prižįsta tradicines religines bendruomenes, apibrėžia kitų religijų statusą, registravimo tvarką, turtinius, švietimo klausimus ir kitus klausimus. Valstybė pripažįsta devynias Lietuvos istorinio, dvasinio bei socialinio palikimo dalį sudarančias tradicines Lietuvoje egzistuojančias religines bendruomenes ir bendrijas: lotynų apeigų katalikų, graikų apeigų katalikų, evangelikų liuteronų, evangelikų reformatų, ortodoksų (stačiatikių), sentikių, judėjų, musulmonų sunitų ir karaimų. Valstybės pripažinimą suteikia Lietuvos Respublikos Seimas. Religinės bendrijos gali kreiptis dėl valstybės pripažinimo praėjus ne mažiau kaip 25 metams nuo pirminio bendrijos įregistravimo Lietuvoje. Pripažinimo klausimą Seimas sprendžia gavęs Teisingumo ministerijos išvadą. Pirminis įregistravimas yra įvykęs, jei religinė bendrija teisėtai veikė (buvo įregistruota) Lietuvoje po 1918 m. vasario 16 d.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2000 m. birželio 13 d. nutarime yra pažymėjęs, kad tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų pripažinimo instituto konstitucinis įtvirtinimas reiškia, kad jų valstybinis pripažinimas yra neatšaukiamas. Tradiciškumas nėra nei sukuriamas, nei panaikinamas įstatymų leidėjo valios aktu. Bažnyčių bei religinių organizacijų įvardijimas kaip tradicinių yra ne jų, kaip tradicinių organizacijų, sukūrimo, o jų tradiciškumo – nuo įstatymų leidėjo valios nepriklausančios jų santykių su visuomene būklės konstatavimo aktas, atspindintis visuomenės religinės kultūros raidą ir būklę. Taip pat pažymėta, kad Konstitucijos 43 straipsnio 1 dalies nuostata, jog yra tradicinės Lietuvoje bažnyčios bei religinės organizacijos, yra tas konstitucinis pagrindas, kuriuo remiantis valstybėje gali būti nustatoma skirtinga tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų būklė, palyginti su kitomis bažnyčiomis bei religinėmis organizacijomis. Tai reiškia, kad, neapribojant Konstitucijoje įtvirtintų visoms bažnyčioms bei religinėms organizacijoms garantuojamų teisių, tradicinėms bažnyčioms bei religinėms organizacijoms įstatymu gali būti užtikrinamos ir tokios teisės, kurių neturi tradicinėmis nesančios bažnyčios bei religinės organizacijos.

Teisingumo ministro 2002 m. vasario 15 d. įsakyму Nr. 39 patvirtintas tradicinių religinių bendruomenių ir bendrijų, kurioms Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija iki 2002 m. vasario 12 d. įformino juridinio asmens teises, sąrašas, kuriame yra 971 juridinis asmuo. Iki 1999 m. liepos 29 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos išduodamuose tradicinėms religinėms

bendruomenėms ir bendrijoms juridinio asmens pažymėjimuose nebuvo nuorodos, patvirtinančios, kad jos yra tradicinės religinės bendruomenės ar bendrijos, todėl įmonės, teikiančios tradicinėms religinėms bendruomenėms ir bendrijoms paslaugas ir taikančios mokesčių lengvatas, dažnai prašė Teisingumo ministerijos patvirtinti, kad konkreti religinė bendruomenė arba bendrija yra tradicinė.

Kitos (netradicinės) religinės bendrijos gali būti valstybės pripažintos kaip Lietuvos istorinio, dvasinio ir socialinio palikimo dalis, jeigu jos palaikomos visuomenės ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymams ir dorai. Valstybės pripažinimas reiškia, kad valstybė palaiko religinių bendrijų dvasinį, kultūrinį ir socialinį palikimą. Religinės bendrijos gali kreiptis dėl valstybės pripažinimo praėjus ne mažiau kaip 25 metams nuo pirminio jų įregistravimo Lietuvoje. Jeigu prašymas nepatenkinamas, pakartotinai galima dėl to kreiptis praėjus 10 metų nuo prašymo nepatenkinimo dienos.

Religinės bendruomenės ir bendrijos turi teisę laisvai organizuotis pagal savo hierarchinę ir institucinę struktūrą, vidaus gyvenimą tvarkyti savarankiškai pagal savo kanonus, statutus bei kitas normas. Religinės apeigos bei kulto ceremonijos laisvai atliekamos kulto pastatuose ir aplink juos, piliečių namuose ir butuose, šarvojimo patalpose, kapinėse ir krematoriumuose. Religinės apeigos gali būti atliekamos ir kitose viešose vietose, jeigu šios apeigos nepažeidžia viešosios tvarkos, žmonių sveikatos, dorovės ar kitų asmenų teisių ir laisvių. Tikinčiųjų prašymu religinės apeigos atliekamos ligoninėse, socialinio aprūpinimo pensionatuose, laisvės atėmimo vietose. Apeigų bei kulto ceremonijų atlikimo vadovybė. Šių įstaigų vadovybė sudaro galimybę atlikti religines apeigas. Karinių dalinių vadovybė tikinčiųjų prašymu sudaro galimybę atlikti religines apeigas statutų numatyta tvarka.

Juridinio asmens teises turinčios religinės bendruomenės ir bendrijos savivaldybės nustatyta tvarka gali turėti savo konfesines kapines arba savo teritoriją bendrose kapinėse. Laidojimo tvarką konfesinėse kapinėse arba konfesijai skirtoje kapinių teritorijoje nustato atitinkama religinė bendruomenė ar bendrija. Visos juridinio asmens teises turinčios religinės bendruomenės ir bendrijos gali įstatymų nustatyta tvarka iš valstybės gauti paramą kultūrai, švietimui bei labdarai.

Pagal Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių bei bendrijų įstatymą aiškiai nustatytas valstybės ir bažnyčios atskyrimo principas. Religinės bendruomenės ir bendrijos nevykdo valstybės funkcijų, o valstybė nevykdo religinių bendruomenių ir bendrijų funkcijų.

Konstitucijos 43 straipsnio 7 dalyje įtvirtintas valstybinės religijos nebuvimo Lietuvoje principas. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs (2000 m. birželio 13 d. nutarimas), kad ši Konstitucijos norma ir norma, numatanti, kad yra tradicinės Lietuvoje bažnyčios bei religinės organizacijos, reiškia, jog religijos tradiciškumas netapatintinas su jos valstybiškumu: bažnyčios bei religinės organizacijos nesikiša į valstybės, jos institucijų ir pareigūnų veiklą, neformuoja valstybinės politikos, o

valstybė nesikiša į bažnyčių bei religinių organizacijų vidaus reikalus; jos laisvai tvarkosi pagal savo kanonus ir statutus (Konstitucijos 43 str. 4 d.).

Sistemiškai aiškindamas Konstitucijos 43 straipsnio 7 dalyje įtvirtintą normą, kad Lietuvoje nėra valstybinės religijos, šio straipsnio 4 dalies normą, kad bažnyčios bei religinės organizacijos laisvai tvarkosi pagal savo kanonus ir statutus, 40 straipsnio 1 dalyje suformuluotą normą, kad valstybinės ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigos yra pasaulietinės, taip pat kitas Konstitucijos nuostatas, Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas valstybės ir bažnyčios atskirumo principas. Konstitucinis valstybės ir bažnyčios atskirumo principas yra Lietuvos valstybės, jos institucijų ir jų veiklos pasaulietškumo pamatas. Šis principas, taip pat Konstitucijoje įtvirtinta įsitikinimų, minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė, konstitucinis asmenų lygybės principas kartu su kitomis konstitucinėmis nuostatomis lemia valstybės pasaulėžiūrinį ir religinį neutralumą. Tai, kad Lietuvos valstybė ir jos institucijos yra pasaulėžiūros ir religijos požiūriu neutralios, reiškia valstybės ir tikybos sričių, valstybės ir bažnyčių bei religinių organizacijų paskirties, funkcijų ir veiklos atribojimą. Pabrėžtina, kad valstybės neutralumas ir pasaulietškumas negali būti pagrindas diskriminuoti tikinčiuosius, varžyti jų teises ir laisves. Valstybės pasaulietškumas suponuoja ir valstybės nesikišimą į bažnyčių bei religinių organizacijų vidaus gyvenimą.

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad Konstitucijos 43 straipsnio 3 dalis skirta bažnyčių bei religinių organizacijų savarankiškumui garantuoti, joms apsaugoti nuo valstybės ir savivaldybių institucijų, jų pareigūnų, kitų įstaigų bei organizacijų kišimosi į bažnyčių bei religinių organizacijų veiklą. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad Konstitucijos 43 straipsnio 3 dalies nuostatos neturi būti aiškinamos kaip sudarančios baigtinį bažnyčių bei religinių organizacijų teisių sąrašą. Bažnyčių bei religinių organizacijų teisės įtvirtintos ir kitose Konstitucijos nuostatose. Įstatymų leidėjas turi teisę nepažeisdamas Konstitucijos įstatymu nustatyti ir tokias bažnyčių bei religinių organizacijų teises, kurios Konstitucijoje nėra tiesiogiai minimos.

RELIGIJOS MOKYMAS

Teisės aktais reglamentuojamas religijos mokymas. Tikyba gali būti dėstoma maldos namuose, valstybinėse ir nevalstybinėse mokymo ir auklėjimo įstaigose, taip pat kitose patalpose bei vietose. Valstybinėse švietimo įstaigose tėvų (globėjų, rūpintojų) pageidavimu gali būti dėstoma tradicinių ir kitų valstybės pripažintų religinių bendruomenių ir bendrijų tikyba. Valstybė pripažįsta tradicinių ir kitų valstybės pripažintų religinių bendruomenių ir bendrijų tikybos dėstymą konfesinėse mokymo įstaigose (sekmadieninėse tų konfesijų mokyklose ar kitose mokymo grupėse) tikybos dėstymo programose (sekmadieninėse tų konfesijų mokyklose ar kitose mokymo grupėse) tikybos dėstymo programose (registruojamas švietimo ir mokslo ministerijoje ir pateikus mokytojų kvalifikaciją patvirtinančius dokumentus bei atitinkamos religinės bendruomenės ar bendrijos dvasinės vyresnybės prašymą. Valstybės globjami moksleiv-

viai tikėjimo dalykų mokomi pagal jų šeimoje ar giminėje išpažįstamą religiją.

Tikybos mokymą valstybinėse švietimo įstaigose reglamentuoja Švietimo įstatymas. Mokyklos vadovybė privalo pagal galimybes užtikrinti visų konfesijų tikybos pamokas bei galimybę be moralinio spaudimo pasirinkti etiką.

Tikinčiųjų mokinių ir jų tėvų prašymu valstybinėse švietimo ir auklėjimo įstaigose gali būti atliekamos tradicinių ir kitų valstybės pripažintų religinių bendruomenių ir bendrijų apeigos, neprieštaraujančios pasaulietinės mokyklos sampratai; jose dalyvaujama laisvu apsisprendimu. Tikyba gali būti dėstoma maldos namuose, valstybinėse ir nevalstybinėse mokymo ir auklėjimo įstaigose, taip pat kitose patalpose bei vietose. Valstybinėse švietimo įstaigose tėvų (globėjų, rūpintojų) pageidavimu gali būti dėstoma tradicinių ir kitų valstybės pripažintų religinių bendruomenių ir bendrijų tikyba.

Valstybė pripažįsta tradicinių ir kitų valstybės pripažintų religinių bendruomenių ir bendrijų tikybos dėstymą konfesinėse mokymo įstaigose (sekmadieninėse tų konfesijų mokyklose ar kitose mokymo grupėse) tikybos dėstymo programas užregistravus švietimo ir mokslo ministerijoje ir jai pateikus mokytojų kvalifikaciją patvirtinančius dokumentus bei atitinkamos religinės bendruomenės ar bendrijos dvasinės vyresnybės prašymą.

Valstybės globjami moksleiviai tikėjimo dalykų mokomi pagal jų šeimoje ar giminėje išpažįstamą religiją. Valstybinėse mokymo ir auklėjimo įstaigose tikybos dėstymo tvarką reglamentuoja švietimo įstatymai.

Konstitucijos 40 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad valstybinės ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigos yra pasaulietinės. Ši konstitucinė nuostata suponuoja reikalavimą, kad šios įstaigos turi būti tolerantiškos, atviros ir prieinamos visų tautybų žmonėms, taip pat netikintiesiems visuomenės nariams. 2000 m. birželio 13 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucijos 40 straipsnio formuluotė „pasaulietinės“ reiškia, jog Konstitucijoje yra įtvirtinta mokymo valstybinėse ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigose pasaulietinio turinio prezumpcija.

Konstitucijos 40 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad valstybinėse ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigose tėvų pageidavimu mokoma tikybos. Ši nuostata suponuoja tai, kad: 1) tikybos mokoma tėvų pageidavimu (atsižvelgiant į Konstitucijos 26 str. 5 d. normą, tokių pageidavimų gali pareikšti ir vaiko globėjai); 2) valstybinės ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigos turi pareigą užtikrinti, kad jei yra tėvų pageidavimas, tikybos jose būtų mokoma; 3) tikybos mokymas turi būti organizuojamas taip, kad nebūtų paneigiamas valstybinių ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigų pasaulietiškas.

Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Konstitucijos 40 straipsnio 1 dalies reikalavimas tikybos mokytį tėvų pageidavimu išreiškia pozityvaus deklaratyvo principą. Pareikšti pageidavimą, kad vaikai būtų mokomi tikybos ir būtent kurios – konstitucinė tėvų teisė.

Švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkte švietimo

sistamai nustatytas uždavinys „užtikrinti tradicinių religinių bendrijų nariams tokias pat teises ir sąlygas kaip ir visiems gyventojams ugdyti savo vaikus švietimo įstaigose pagal įsitikinimus“. Švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkte nustatytu teisiniu reguliavimu pabrėžiama tradicinių religinių bendrijų narių teisė ugdyti savo vaikus švietimo įstaigose pagal įsitikinimus.

Ugdyti vaikus, rūpintis jų religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus – visų tėvų konstitucinė teisė. Pagal ginčijamą normą tradicinėms religinėms bendrijoms priklausantiems tėvams švietimo įstaigose nėra nustatyta kokių nors teisių, kurių neturi kiti tėvai. Joje įtvirtinta, kad šiems tėvams turi būti sudaromos tokios pat teisės ir sąlygos ugdyti savo vaikus švietimo įstaigose pagal įsitikinimus kaip ir visiems gyventojams.

Švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto normoje nereglamentuojamas ir nevertinamas religinių doktrinų turinys, nevaržoma žmogaus prigimtinė laisvė pasirinkti jam priimtina religiją arba tikėjimą ar nepasirinkti jokios, pakeisti pasirinktą religiją arba tikėjimą ar jos atsakyti, vienam ar su kitais, privačiai ar viešai ją išpažinti, atlikinėti religines apeigas, praktikuoti tikėjimą ir mokyti jo. Ginčijamoje normoje nustatytas teisinis reguliavimas taip pat nesudaro teisinių priedaidų kitą asmenį versti ar šiam būti verčiamam pasirinkti ar išpažinti kurią nors religiją arba tikėjimą.

Kadangi tradicinėms religinėms bendrijoms priklausantiems tėvams pagal Švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punktą švietimo sistemoje nėra nustatyta kokių nors teisių, kurių neturi kiti tėvai, taip pat nėra pagrindo teigti, kad tėvų galimybės įgyvendinti prigimtine minties, tikėjimo ir sąžinės laisvę priklauso nuo to, ar jie priklauso tradicinėms religinėms bendrijoms.

Remiantis išdėstytais argumentais, 2000 m. birželio 13 d. nutarime Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad Švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punktas neprieštarauja Konstitucijos 26 straipsnio 1, 2 ir 3 dalims.

Švietimo įstatymo 10 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad švietimo įstaigos gali būti steigiamos kelių steigėjų sutarties pagrindu. Tėvų pageidavimu valstybės ar savivaldybių švietimo įstaigos (klasės, grupės) gali būti sutarties pagrindu steigiamos kartu su valstybės pripažinta tradicine religine bendrija šios bendrijos, savivaldybių tarybos ar valstybės institucijos iniciatyva. Šių švietimo įstaigų steigimo, reorganizavimo ir likvidavimo tvarką, suderinimą su valstybės pripažintomis tradicinėmis religinėms bendrijomis, nustato Vyriausybė arba jos įgaliota institucija. O Konstitucijos 40 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog valstybinės ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigos yra pasaulietinės ir jose tėvų pageidavimu mokoma tikybos.

Konstitucinis Teismas paaikšino, kad iš Konstitucijos 40 straipsnio 1 dalies nuostatos, kad yra valstybinės ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigos, nedarytina išvada, jog negalimi keli valstybinės ar savivaldybės mokymo ar auklėjimo įstaigos steigėjai, kad valstybei ir savivaldybėms (jų institucijoms) neleidžiama būti tik vienu iš tokių mokymo ir auklėjimo įstaigų steigėjų. Pagal Švietimo įstatymo 10 straipsnio 4 dalį švietimo

įstaigos, kurias valstybės ar savivaldybių institucijos steigia kartu su valstybės pripažintomis tradicinėmis religinėms bendrijomis, yra valstybės (savivaldybių). Pagal Konstitucijos 40 straipsnio 1 dalį šios bendrai įsteigtos švietimo įstaigos yra pasaulietinės. Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog Konstitucijos 40 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta norma garantuojama, kad valstybinėse ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigose tėvų pageidavimu vaikai būtų mokomi tikybos. Švietimo įstatymo 10 straipsnio 4 dalyje nėra nustatyta, kad valstybės ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigose tikybos nėra mokoma arba kad jos mokoma ne tėvų pageidavimu.

Konstitucijos 26 straipsnio 2 dalyje nustatyta kiekvieno žmogaus teisė laisvai pasirinkti bet kurią religiją arba tikėjimą ir vienam arba su kitais, privačiai ar viešai ją išpažinti, atlikinėti religines apeigas, praktikuoti tikėjimą ir mokyti jo. Švietimo įstatymo 10 straipsnio 4 dalies norma reguliuojami kitokio pobūdžio santykiai, t. y. santykiai, susiję su švietimo įstaigų, steigiamų sutarties tarp valstybės (savivaldybės) ir valstybės pripažintos tradicinės religinės bendrijos pagrindu, steigimu, reorganizavimu ir likvidavimu. Todėl Konstitucinis Teismas konstatavo, kad nėra pagrindo teigti, jog Švietimo įstatymo 10 straipsnio 4 dalyje nustatytu teisiniu reguliavimu suvaržoma kiekvieno žmogaus laisvė pasirinkti kurią nors religiją arba tikėjimą ir vienam ar su kitais, privačiai ar viešai ją išpažinti, atlikinėti religines apeigas, praktikuoti tikėjimą ir mokyti jo ir kad Švietimo įstatymo 10 straipsnio 4 dalis neprieštarauja Konstitucijos 26 straipsnio 2 daliai.

Konstitucijos 29 straipsnio 2 dalyje nustatytas diskriminacijos draudimas – žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų. O nustatyti įvairioms bažnyčioms bei religinėms organizacijoms skirtingą būklę valstybėje galima tik pagal tuos kriterijus, kurie nurodyti Konstitucijoje. Konstitucijos 43 straipsnio 1 dalies nuostata, kad Lietuvoje yra tradicinės bažnyčios bei religinės organizacijos, yra tas konstitucinis pagrindas, kuriuo remiantis tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų būklė valstybėje gali būti nustatoma skirtinga negu kitų bažnyčių ir religinių organizacijų. Todėl tai, kad Švietimo įstatymo 10 straipsnio 4 dalyje teisė būti vienu iš valstybės ar savivaldybių švietimo įstaigų steigėju nustatyta tradicinėms religinėms bendrijoms, bet nenustatyta kitoms valstybės pripažintoms bažnyčioms bei religinėms organizacijoms, nėra pagrindas teigti, jog ginčijamu teisiniu reguliavimu pažeidžiamas Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintas asmenų lygybės principas. Remdamasis išdėstytais argumentais, Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad Švietimo įstatymo 10 straipsnio 4 dalis neprieštarauja Konstitucijos 29 straipsnio 2 daliai.

LIETUVOS RESPUBLIKOS TARPTAUTINIAI ĮSIPAREIGOJIMAI BEI ASMENS SAŽINĖS IR TIKĖJIMO LAISVĖ

Lietuvos Respublika yra prisijungusi prie pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių dokumentų, kuriuose įtvir-

tinama asmens sąžinės ir tikėjimo laisvė. Jungtinėms Tautoms priėmus pagrindinius žmogaus teisių gynimo dokumentus buvo sukurti tarptautiniai teisiniai žmogaus teisių apsaugos pagrindai ir gynimo mechanizmas. Jungtinių Tautų organizacijoje 1948 m. gruodžio 10 d. paskelbta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, vėliau, 1966 m., priimti Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas, Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas bei Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktas 1966 m. ir 1989 m. fakultatyvūs protokolai sudaro Tarptautinę žmogaus teisių chartiją. Pagal Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktą 28 straipsnį įkurtas Žmogaus teisių komitetas nagrinėja valstybių – minėto paktą dalyvių – pranešimus apie priemones, kurių jos ėmėsi pripažintoms pakte teisėms įgyvendinti ir apie pažangą, pasiektą naudojantis šiomis teisėmis. Lietuva taip pat yra pripažinusi minėto komiteto kompetenciją priimti ir nagrinėti individualius pranešimus pagal Pakto fakultatyvų protokolą.

Pagal Tarptautinės žmogaus teisių chartijos nuostatas sukurta šiuolaikinė žmogaus teisių samprata ir universali sistema. Tautų lygą pakeitusi pasaulinė valstybių organizacija žmogaus teisių užtikrinimą kėlė vienu iš pagrindinių savo veiklos tikslų. Jungtinių Tautų organizacijos įstatuose skelbiamas vienas iš organizacijos tikslų – tarptautinis bendradarbiavimas žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių plėtos ir pagarbos skatinimo srityje be rasės, lyties, kalbos ar religijos skirtumų.

Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 2 straipsnis skelbia, kad kiekvienas gali naudoti visomis teisėmis ir laisvėmis, paskelbtomis šioje Deklaracijoje, neatsižvelgiant į <...> religiją <...>. Deklaracijos 18 straipsnis nustato, kad kiekvienas turi teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę. Ši teisė apima laisvę pakeisti religiją ar tikėjimą, taip pat laisvę skelbti savo religiją ar tikėjimą tiek vienam, tiek kartu su kitais, viešai ar privačiai, mokant, praktikuojant tikėjimą, aukojant pamaldas ar atliekant apeigas.

Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktą 27 straipsnis draudžia iš asmenų, priklausančių religinėms mažumoms, atimti teisę drauge su kitais savo grupės nariais išpažinti ir praktikuoti savo religiją.

Valstybės, Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktą dalyvės, įsipareigoja garantuoti, kad Pakte išdėstytos teisės bus įgyvendinamos jokia būdu nediskriminuojant dėl <...> religijos <...> (2 str.).

Teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę garantuojama Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 9 straipsniu. Naudojimas Konvencijoje pripažintomis teisėmis ir laisvėmis yra užtikrinamas be jokios diskriminacijos dėl asmens religijos <...> (14 str.). Konvencijos 12 protokolais nustato, kad naudojimas bet kuria įstatyme įtvirtinta teise yra užtikrinamas be jokios diskriminacijos dėl <...> religijos <...>.

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 21 straipsniu draudžiamas bet koks diskriminavimas dėl <...> religijos ar įsitikinimų <...>. Chartijos 10 straipsnis kiekvienam garantuoja minties, sąžinės ir religijos laisvę.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 9 straipsnio pirmojoje dalyje nustatyta kiekvieno teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę – teisė laisvai keisti savo religiją ar tikėjimą, taip pat tiek vienam, tiek kartu su kitais, viešai ar privačiai, laisvai skelbti savo religiją ar tikėjimą aukojant pamaldas, atliekant apeigas, praktikuojant tikėjimą ir mokant jo. Šis Konvencijos tekstas skiriasi ne tik nuo Konstitucijos 26 straipsnio, bet ir nuo Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktą 18 straipsnio pirmosios dalies tekstu, kuriuose yra žodis „išpažinti“. Konstitucinis Teismas konstatavo (1995 m. sausio 24 d. išvada), kad ir tarptautinės teisės aktai, ir Konstitucija, pripažindami žmogui religijos laisvę, vartoja skirtingą terminiją šiai laisvei apibūdinti, todėl atsižvelgiant į tai nėra pagrindo manyti, kad Konstitucijos 26 straipsnyje yra numatyta galimybė apriboti žmogaus laisvę išpažinti religiją arba tikėjimą. Priešingai, Konstitucijos 26 straipsnio pirmojoje dalyje nustatytas bendras principas, kad minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė yra nevaržoma, o antrojoje dalyje įtvirtinta, jog kiekvienas žmogus turi teisę laisvai pasirinkti bet kurią religiją arba tikėjimą ir vienas ar su kitais, privačiai ar viešai ją išpažinti, atlikinėti religines apeigas, praktikuoti tikėjimą ir mokyti jo.

Religijos ar tikėjimo išpažinimas, atskirtas nuo religijos ar tikėjimo skelbimo arba skleidimo, yra dvasinė kategorija, reiškianti religinių arba tikėjimo įsitikinimų turėjimą. Neatsitiktinai prancūziškame ir angliškame Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktą 18 straipsnio pirmosios dalies tekste lietuviškus žodžius „laisvė išpažinti“ atitinka žodžiai „la liberté d'avoir“ (pranc.) ir „freedom to have“ (angl.). Pažodžiui tai gali būti verčiama kaip „laisvė turėti“ (religiją ar tikėjimą). Vertimuose pavartotas žodis „išpažinti“, o ne „turėti“, nes pastarasis ne visai atspindi dvasinę religijos ar tikėjimo prigimtį ir kartu vidinę asmens dvasios būseną. Šios būsenos negalima niekaip apriboti, nebent jei žmogus būtų persekiojamas dėl savo religijos ar tikėjimo, bet ir tokiu atveju persekiojimas negali atimti jo religinių įsitikinimų ar tikėjimo. Šiuo atveju galioja bendras teisės principas: *lex non cogit ad impossibilia* – įstatymas nereikalauja to, kas neįmanoma.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvadoje „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtąjo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 9 straipsnis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Konvencijos 9 ar kitame jos straipsnyje nėra išskirta dviejų savarakiškų laisvių – asmens laisvės išpažinti bei laisvės skelbti religiją ar tikėjimą. Konvencijoje laisvė išpažinti religiją ar tikėjimą tiesiog neminima. Konstitucinis Teismas minėtoje išvadoje pažymėjo, kad Konstitucijos 26 straipsnio ketvirtąjoje dalyje, frazėje „žmogaus laisvė išpažinti ir skleisti religiją arba tikėjimą negali būti apribota kitaip, kaip tik įstatymu“, esantis žodis „išpažinti“ interpretuotinas kaip atitinkantis savo prasme Konvenci-

jos žodžius „savo religiją“. Jeigu Konstitucijos 26 straipsnio ketvirtojoje dalyje būtų numatytas atskiras laisvės išpažinti religiją arba tikėjimą apribojimas, tai šioje frazėje būtų vartojamas jungtukas „ar“, o ne „ir“. Žodžių išpažinti ir skleisti sujungimas jungtuku „ir“ reiškia ne ką kita kaip „savo religiją ar tikėjimą“. Kaip tik dėl to ši Konstitucijos nuostata nesukėlė jokių neigiamų teisinių pasekmių Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje tikėjimo ar religijos laisvės požiūriu, joks įstatymas neapriboja teisės išpažinti religiją ar tikėjimą.

RELIGIJOS LAISVĖS UŽTIKRINIMO BŪDAI IR SAŽINĖS BEI TIKĖJIMO LAISVĖS UŽTIKRINIMO PRAKTIKA

Lietuvos Respublikos darbo kodekso 2 straipsnis įtvirtina darbo teisės subjektų lygybės principą, nepaisant jų <...> tikėjimo <...> įsitikinimų <...> aplinkybių, nesusijusių su darbuotojų dalykinėmis savybėmis. Pagal Kodekso 129 straipsnį teisėta priežastis nutraukti darbo santykius negali būti darbuotojo <...> tikėjimas <...> įsitikinimai <...>.

Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 3 straipsnis skelbia, kad pagal lygiateisiškumo principą kiekvienas Lietuvos Respublikos pilietis turi vienodas teises stoti į valstybės tarnybą, o valstybės tarnautojo statusas negali būti ribojamas dėl jo <...> tikėjimo, įsitikinimų <...> ar subjektyvių kitų aplinkybių.

Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 2 straipsnyje numatyta, kad kiekvienas asmuo dėl savo religinių įsitikinimų vietoj privalomos karinės tarnybos gali pasirinkti alternatyvią (darbo) tarnybą. Visi asmenys, nepaisant jų išpažįstamos religijos, religinių įsitikinimų ar santykio su religija, prieš įstatymą yra lygūs. Šio įstatymo 3 straipsnyje nustatomas draudimas tiesiogiai arba netiesiogiai riboti jų teises ir laisves ar taikyti privilegijas. Valstybinių įstaigų ir organizacijų išduodamuose dokumentuose asmens tikyba nenurodoma.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 169 straipsnis numato, kad asmuo, atlikęs veiksmus, kuriais siekta žmonių grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl <...> tikėjimo, įsitikinimų <...> sutrukdyti lygiomis teisėmis su kitais dalyvauti politinėje, ekonominėje, socialinėje, kultūrinėje, darbo ar kitoje veikloje arba suvaržyti tokios žmonių grupės ar jai priklausančio asmens teises ir laisves, baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų. 170 straipsnis draudžia viešais pareiškimais žodžiu, raštu ar panaudojant visuomenės informavimo priemonę tyčiotis, niekinti, skatinti neapykantą ar kurstyti diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausančią asmenį dėl <...> tikėjimo, įsitikinimų <...>. Taip pat baudžiamas tas, kas viešai kurstė smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl <...> tikėjimo, įsitikinimų <...> arba finansavo ar kitaip materialiai rėmė tokią veiklą.

Lygių galimybių kontrolierius – tai Lietuvos Respublikos Seimo skiriamas pareigūnas, kurio veiklos tikslas yra tirti diskriminacijos atvejus. Lygių galimybių

kontrolierius tiria skundus dėl tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos, priekabiavimo ir seksualinio priekabiavimo, gali inicijuoti tyrimus. Pagal Lygių galimybių įstatymo nuostatas lygių galimybių kontrolierius tiria diskriminacijos dėl religinių įsitikinimų atvejus ir kaip valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, švietimo įstaigos, mokslo ir studijų institucijos darbdaviai įgyvendina lygias galimybes bei kaip lygios galimybės įgyvendinamos vartotojų teisių apsaugos srityje.

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos 2006 m. liepos 28 d. spaudos pranešime [15] pateikta informacija, kad per pirmą 2006 m. pusmetį gauti 3 skundai dėl religijos ir įsitikinimų. Per visus 2005 m. tokių buvo 2. Kaip pavyzdys pateikiamas tyrimas, po kurio rekomenduota vengti egzaminų temų, susijusių su mokinių etnine, tautine ar konfesine tapatybe. Tyrimo metu nustatyta, kad abiturientai, kurie yra ne katalikai arba netikintys, patyrė netiesioginę diskriminaciją dėl religijos ir taip buvo pažeistas Lygių galimybių įstatymas (8 str. 1 d. 1 p.). Nustatyta taip pat, kad anglų kalbos egzamino raštu užduotis buvo sudaryta iš dviejų privalomų dalių: formalaus laiško (dėl šidarbavimo užsienyje) ir neformalaus laiško (draugei užsienyje). Draugė užsienyje (Taivane) rašo gavusi kalendorių iš Lietuvos ir sužinojusi, kad Lietuvoje yra įdomių švenčių, kurių nėra Taivane – Visų šventųjų diena ir Kūčios. Abiturientai turėjo parašyti 140–160 žodžių rašinį apie šias šventes bei jų reikšmę jiems.

Skunde lygių galimybių kontrolieriui buvo teigiama, kad „dalis abiturientų susidūrė su problemomis, rašydami antrąją egzamino raštu dalį. Jeigu dar buvo galima kažką parašyti apie tai, kas tai per šventės, tai vargiai ką buvo galima parašyti apie tai, ką jos reiškia abiturientui asmeniškai. Juk neparašysi vienu sakiniu, kad jos man beveik nieko nereiškia (nes aš esu, pvz., stačiatikis, musulmonas arba išvis netikintis), dėl ko teko išradinėti kažkokias „reikšmes“ tam, kad parašytum rašinį. Tokių problemų išvengė tie, kuriems šios dienos iš tikrųjų kažką reiškia, jiems nereikėjo sukti galvos, ką parašyti“. Toliau pareiškėjas daro išvadą, kad „dalis abiturientų buvo diskriminuoti, jiems sunkiau sekėsi įvykdyti egzamino užduotį, negu kitiems“.

Pagal Lygių galimybių įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 3 ir 4 punktus Švietimo įstaigų, mokslo ir studijų institucijos privalo užtikrinti vienodas sąlygas asmenims, nepaisant jų amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų, kai sudaromos, rengiamos, tvirtinamos mokymo programos bei jos parenkamos, taip pat vertinamos žinios.

Tyrimo metu nustatyta, kad egzamino užduotis, reikalaujanti papasakoti apie Visų šventųjų dieną ir Kūčias bei ką jos asmeniškai moksleiviui reiškia, pažeidžia Lygių galimybių įstatymą, nes asmenims, išpažįstantiems kitą religiją ar netikintiems, sunku parašyti katalikiškos šventės apeigas, papročius, tradicijas, net patiekalus, juo labiau išreikšti savo santykį su šiomis šventėmis. Rašinio apimtis (140–160 žodžių) yra akivaizdus katalikų pranašumas, nes kitą religiją išpažįstantis žmogus vargu ar galėtų tiek parašyti. Toks teisinis regulia-

vimas, kai asmeniui dėl jo religijos taikomos prastesnės sąlygos negu kitam asmeniui, pažeidžia ir konstitucinį lygiateisiškumo principą.

Po tyrimo kontrolė nusprendė rekomenduoti Nacionaliniam egzaminų centrui, rengiančiam brandos egzaminų užduotis, užtikrinti vienodas sąlygas asmenims, nepaisant jų amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų, vengti temų, kurios yra susijusios su mokinių etnine (tautine) ar konfesine tapatybe bei gali būti jautrios atskiroms abiturientų grupėms arba sukelti skirtingas asmenines interpretacijas.

2005 m. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba ištyrė piliečio S. B. skundą, kuriame siūloma inicijuoti įstatymą, kuris užtikrintų lygias galimybes kitų tikėjimų žmonėms (pareiškėjas pats yra křišnaistas) maitintis pagal tikėjimo taisykles mokyklose, ligoninėse, kariuomenėje, įkalinimo įstaigose. Pareiškėjas teigė, kad jis ir jo šeima diskriminuojami religijos pagrindu.

Tyrimo metu lygių galimybių kontrolierė pažymėjo, kad tuo metu laisvės atėmimo vietose bausmę atliko apie 8 000 nuteistųjų ir darė prielaidą, kad įkalinimo įstaigose esančių kalinių religinių įsitikinimų demografija atitinka Lietuvos Respublikos gyventojų religinių įsitikinimų demografiją, bei rėmėsi 2001 m. visuotinio gyventojų surašymo duomenimis apie Lietuvos Respublikos gyventojų religinę tapatybę. Todėl manyta, kad įkalinimo įstaigose kalinių, kurių religija reikalauja kitokių maitinimosi taisyklių, yra tik apie 0,16 proc., arba maždaug 13 asmenų. Atsižvelgiant į tai buvo manoma, kad keisti galiojančius teisės aktus arba priimti naują įstatymą dėl teisės maitintis pagal religinius įsitikinimus įkalinimo įstaigose yra netikslinga.

Nagrinėjant minėtą skundą buvo įvertinti visų apklaustų institucijų atsakymai bei nuomonės ir padaryta išvada, kad keisti galiojančius teisės aktus dėl maitinimosi pagal tikėjimo taisykles šiuo metu netikslinga. Skunde nurodyti pažeidimai nepasitvirtino, todėl jis buvo atmestas.

VALSTYBĖS VYKDO RELIGINIŲ BENDRUOMENIŲ IR BENDRIJŲ FINANSAVIMĄ

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2006 m. balandžio 13 d. nutarimu Nr. 362, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos 2006 m. valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo (Žin., 2005, Nr. 150-5462) 12 straipsnio 1 punktu, nutarė paskirstyti Lietuvos Respublikos 2006 m. valstybės biudžete numatytus 3279 tūkst. litų asignavimus išlaidoms tradicinių Lietuvos religinių bendruomenių, bendrijų ir centrų maldos namams atstatyti ir kitoms reikmėms taip: Lietuvos Vyskupų Konferencijai – 2982,6 tūkst. litų; Lietuvos stačiatikių arkivyskupijai – 163,2 tūkst. litų; Lietuvos Sentikių Bažnyčios Aukščiausieji Tarybai – 39,2 tūkst. litų; Lietuvos Evangelikų Liuteronų Bažnyčios Konsistorijai – 31,2 tūkst. litų; Lietuvos Evangelikų Reformatų Bažnyčios Sinodo Kolegijai – 12,3 tūkst. litų; Lietuvos Evangelikų Reformatų Bažnyčios – *Unitas Lithuaniae* – Sinodui – 5,3 tūkst. litų; Lietuvos

musulmonų sunitų dvasiniam centrui – Muftiatui – 13,1 tūkst. litų; Šv. Juozapato Bazilijonų ordino Vilniaus vienuolynui – 10,4 tūkst. litų; Lietuvos karaimų religinei bendruomenei – 10,3 tūkst. litų; Lietuvos žydų religinei bendrijai – 9,4 tūkst. litų; Kauno žydų religinei bendruomenei – 1 tūkst. litų; Vilniaus miesto žydų religinei bendruomenei „*Chassidie Chabad Lubavitch*“ – 1 tūkst. litų.

Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. lapkričio 8 d. nutarimo Nr. 1409 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. birželio 5 d. nutarimo Nr. 782 „Dėl Apdraustųjų valstybiniu socialiniu draudimu įskaitos taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“ (Žin., 2004, Nr.164-6000) 2.1 punktu, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktorius 2005 m. balandžio 27 d. įsakymu Nr. V-153 patvirtino tradicinių ir kitų valstybės pripažintų religinių bendruomenių ir bendrijų dvasininkų ir tik vienuolyne dirbančių vienuolių valstybinio socialinio pensijų draudimo tvarkos aprašą. Tradicinių ir kitų valstybės pripažintų religinių bendruomenių ir bendrijų dvasininkų ir tik vienuolyne dirbančių vienuolių valstybinio socialinio pensijų draudimo tvarkos aprašas (toliau – Tvarkos aprašas) nustato minėtų asmenų valstybinio socialinio pensijų draudimo pagrindinei pensijos daliai valstybės lėšomis vykdymo, duomenų apie juos teikimo ir valstybės biudžeto lėšų poreikio apskaičiavimo tvarką. Tradicinių ir kitų valstybės pripažintų religinių bendruomenių ir bendrijų dvasininkai ir tik vienuolyne dirbantys vienuoliai yra privalomai draudžiami valstybiniu socialiniu pensijų draudimu pagrindinei pensijos daliai valstybės lėšomis.

BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

- Tikėjimo ir sąžinės laisvė yra suvokiama kaip viena asmeninė žmogaus teisė laisvai išpažinti kokią nors tikėjimą. Tai pilietinių teisių sritis. Kartu tai susiję ne tik su asmens teise, bet ir su objektyvios teisės sritimi, nes religijos laisvė valstybėje ir su religinių organizacijų teisiniu statusu valstybėje.

- Lietuvos Respublikoje nėra valstybinės, o yra ilgametė tradicija pripažinti keletą religijų kaip vyraujančių valstybėje. Sukurtas teisinis mechanizmas, kuriuo remiantis devynios religinės bendruomenės ir bendrijos yra pripažintos tradicinėmis. Kartu statistinis tikinčiųjų pasiskirstymas religijos pagrindu nėra vienalytis, nors gana homogeniškas.

- Religijos mokymas yra religinių bendruomenių ir bendrijų veiklos sritis, taip pat pasaulietinių mokymo įstaigų veikla ugdant bendrojo lavinimo mokyklose. Konstitucijos 40 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta norma garantuojama, kad valstybinėse ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigose tėvų pageidavimu vaikai būtų mokomi tikybos.

- Lygių galimybių kontrolieriaus tyrimai, ginant asmenis nuo diskriminacijos religijos ar įsitikinimų pagrindu, iliustruoja tikėjimo ir sąžinės laisvės įgyvendinimo galimybes Lietuvoje.

• Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas nagrinėjo, ar Lietuvos Respublikos Konstitucijos normos atitinka Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 9 straipsnio pirmojoje dalyje nustatytos kiekvieno asmens teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę nuostatas, priėmė nutarimą dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo kai kurių nuostatų ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos normų santykio. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismo išvados ir minėto nutarimo nuostatos yra aktualios gilinantis į tikėjimo ir sąžinės laisvės teisinio reguliavimo ribas Lietuvos Respublikoje.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. 1992 m. spalio 25 d. // Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014 (1992 11 30).
2. Lietuvos Respublikos Alternatyvios (darbo) tarnybos prievolės įstatymas Nr. I-681 // Valstybės žinios. 1990. Nr. 30-726.
3. Lietuvos Respublikos 1996 m. spalio 22 d. Karo prievolės įstatymas Nr. I-1593 // Valstybės žinios. 1996. Nr. 106-2427.
4. Lietuvos Respublikos 1998 m. gruodžio 1 d. moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas Nr. VIII-947 // Valstybės žinios. 1998. Nr. 112-3100.
5. Lietuvos Respublikos 2003 m. lapkričio 18 d. lygių galimybių įstatymas Nr. IX-1826 // Valstybės žinios. 2003. Nr. 114-5115.
6. Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas Nr. I-1057 // Valstybės žinios. 1995. Nr. 89-1985.
7. Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo įgyvendinimo tvarkos Nr. I-1059 // Valstybės žinios. 1995. Nr. 89-1986.
8. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // Valstybės žinios. 1991. Nr. 23-593. Nauja įstatymo redakcija skelbta: Valstybės žinios, 1998. Nr. 67-1940, galiojanti nauja įstatymo redakcija nuo 2003 m. birželio 28 d., Nr. IX-1630, 2003-06-17 // Valstybės žinios. 2003. Nr. 63-2853.
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. balandžio 13 d. nutarimas Nr. 362 „Dėl lėšų paskirstymo tradicinių Lietuvos bažnyčių ir religinių organizacijų vadovybėms“ // Valstybės žinios. 2006. Nr. 43-1564.
10. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktorius 2005 m. balandžio 27 d. įsakymas Nr. V-153 „Dėl tradicinių ir kitų valstybės pripažintų religinių bendruomenių ir bendrijų dvasininkų ir tik vienuolyne dirbančių vienuolių valstybinio socialinio pensijų draudimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2005. Nr. 57-1997.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismo išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1995. Nr. 9-199.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ 2000 m. birželio 13 d. // Valstybės žinios. 2000. Nr. 49-1424.
13. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
14. Tautinių mažumų teisės. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2005.
15. www.lygybe.lt
16. www.std.lt

FREEDOM OF CONSCIENCE AND RELIGION: CONSTITUTIONAL BACKGROUND AND LIMITS OF REALISATION IN THE REPUBLIC OF LITHUANIA

Saulė Vidrinskaitė *

Mykolas Romeris University

Summary

The personal right to choose freely any religion or faith, and to also change the choice individually or with others, to profess it privately or publicly, to perform religious rites, to practice his faith and to provide instruction thereof is guaranteed by the Constitution of the Republic of Lithuania. No one may force another person, nor himself be forced to choose or to profess any faith or religion. The human freedom to profess or propagate religion or faith may not be limited by any other means, than by law alone and only when the security of society, public order, people's health and morality, as well as of other fundamental rights and freedoms of individuals must be guaranteed. All individuals, regardless of the religion they profess, their religious convictions or their relationship with religion, should be equal before the law and it is prohibited to limit their rights and freedoms directly or indirectly, or to apply privileges.

Article 43 of the Constitution declares that the State shall recognise the churches and religious organisations that are traditional in Lithuania, whereas other churches and religious organisations should be recognised provided that they have support in society and their teaching and practices are not in conflict with the law and public morals. The churches and religious organisations recognised by the State have the rights of a legal person. Churches and religious organisations are free to proclaim their teaching, perform their practices, and have houses of prayer, charity establishments, and schools for the training of the clergy. Churches and religious organisations are conducting their affairs freely according to their canons and statutes. The status of churches and other religious organisations in the State is established by agreement or by law. The teaching proclaimed by churches and religious organisations, other religious activities and houses of prayer may not be used for purposes which are in conflict with the Constitution and laws. There is no a State religion in Lithuania. The state recognises nine traditional religious communities and associations existing in Lithuania, which comprise a part of the historical, spiritual and social heritage of Lithuania: Roman Catholic, Greek Catholic, Evangelical Lutheran, Evangelical Reformed, Russian Orthodox, Old Believer, Judaistic, Sunni Muslim and Karaite.

The Seimas (Parliament) of the Republic of Lithuania grants state recognition. Religious associations may request state recognition following the elapse of a period of no less than 25 years from the date of their initial registration in

* Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Constitutional Law, Assoc. Prof. Dr.

Lithuania. If request is denied, it may be resubmitted, following the elapse of 10 years, from the day request was denied. The Seimas (Parliament) deliberates the question upon receipt of a conclusion from the Ministry of Justice. The initial registration alluded to in part two of this Article has taken place, provided that the religious association acted legally (was registered) in Lithuania after February 16, 1918.

The Constitutional Court of the Republic of Lithuania in the Ruling of 13 June 2000 has hold that one of fundamental freedoms of individuals is entrenched in Part 1 of Article 26 of the Constitution: freedom of thought, conscience and religion shall not be restricted. This freedom guarantees an opportunity for people holding various views to live in an open, just and harmonious civil society. Not only is this freedom a self-contained value of democracy but also an important guarantee that the other constitutional human rights and freedoms would be implemented in an all-sufficient manner.

A person, who thinks that the discriminatory actions based on his or her religion or beliefs have been directed against him/her, or that he/her has become a subject of harassment, has the right to appeal to the Equal Opportunities Ombudsman. Establishing the Equality ombudsmen to work in the field of respect to freedom of faith or religion and the right to profess religion or faith is an institutional guarantee for non judicial mechanism to defend personal rights within the state. This mechanism is in power since 2005.

Keywords: freedom of believe and conscience, freedom of religion, state religion, religious education.